

AZƏRBAYCANIN MƏHKƏMƏ SİSTEMİ YENİ İNKİŞAF MƏRHƏLƏSİNƏ QƏDƏM QOYUR

Hüquqi və demokratik cəmiyyət quruculuğunun başlıca şərtlərindən biri də yeni dövrün tələblərinə cavab verən hüquq islahatlarının reallaşması, ədalət mühakiməsini həyata keçirən məhkəmələrin müstəqilliyinin təmin edilməsi, qanunun aliliyinin bütün səviyyələrdə qorunmasıdır. Təsadüfi deyildir ki, ictimai münasibətlər sisteminin qanunamüvafiq qaydada tənzimlənməsində, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təminatında mühüm rol oynayan məhkəmə hakimiyyətində kompleks islahatların həyata keçirilməsi məsələsi ulu öndər Heydər Əliyevin daim xüsusi diqqət yetirdiyi məsələlər olmuşdur.

1995-ci ilin 12 noyabrında qəbul edilmiş müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk Konstitusiyası dövlətimizin tarixində hakimiyyət bölgüsü prinsipinin, demokratik hüquqi və dünyəvi dövlət quruculuğunun hüquqi əsaslarının, insan hüquq və azadlıqlarının qeyd-şərtsiz təmin olunmasının möhkəm təməlini qoymuşdur. Azərbaycan Konstitusiyasına əsasən, hakimiyyətin üç müstəqil qolundan biri olan məhkəmələr dünyanın mütərəqqi təcrübəsinə əsaslanan modeldə formalaşdırılmışdır. Bu modelə əsasən, respublikada birinci instansiya, apelyasiya və kassasiya instansiyalı üçpilləli məhkəmə sistemi fəaliyyət göstərir. Üçpilləli məhkəmə sistemi ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinin artırılmasına xidmət etməklə, işlərə birinci instansiya qaydasında baxılmasına, bundan sonra onların hüquqa və fakta görə apelyasiya qaydasında yoxlanılmasına, daha sonra isə kassasiya qaydasında yenidən baxılmasına imkan yaradır. Bu sistem birinci instansiya məhkəməsinin buraxdığı hər hansı səhvin yuxarı məhkəmə instansiyalarında aradan qaldırılmasına, işlərin mahiyyətə düzgün və obyektiv həllinə şərait yaradır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1996-cı il 21 fevral tarixli sərəncamı ilə yaradılmış Hüquq İslahat Komissiyası tərəfindən işlənib hazırlanmış "Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında", "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" qanunlar ölkəmizdə məhkəmə-hüquq islahatları sahəsində aparılan ilk mühüm addımlar olmaqla, müstəqil məhkəmə sisteminin yaradılmasına və fəaliyyət göstərməsinə imkan yaratmışdır. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1 dekabr 1998-ci il tarixli "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi və məhkəmə islahatlarının həyata keçirilməsinə dair tədbirlər barədə" fərmanı əsasında ardıcıl surətdə gerçəkləşdirilən məhkəmə islahatlarının başlıca məqsədi qanunun aliliyinin təmini, məhkəmə hakimiyyətinin dövlət idarəçilik mexanizmində nüfuzlu və müstəqil təsisat kimi təşəkkül tapması, ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin yüksək səviyyədə təşkili, cinayət və mülki mühakimədə demokratik prinsiplərin qorunması, peşəkar hakim korpusunun formalaşdırılması, məhkəmələrin fəaliyyətində şəffaflığın təmin edilməsi və digər konseptual məsələlərin həlli olmuşdur.

İctimai münasibətlər qanunlarla tənzimləndiyindən, cəmiyyət həyatındakı mühüm yeniliklər hüquq sistemində də dəyişikliklər və yeniləşmə tələb edir. Ulu öndərin məhkəmə-hüquq sistemində əsasını qoyduğu mütərəqqi islahatları inamla davam etdirən dövlət başçısı İlham Əliyev sosial-iqtisadi uğurların miqyasına, habelə cəmiyyətin demokratik şüur səviyyəsinin yüksəlməsinə paralel olaraq qanunların liberallaşdırılmasını, məhkəmələrin fəaliyyətinin müasirləşdirilməsini vacib sayır.

Bu məqsədlə hələ 2004-cü ilin dekabrında "Məhkəmə-Hüquq Şurası haqqında" yeni qanun qəbul olunmuş, "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" qanuna bir sıra mütərəqqi dəyişikliklər edilmişdir. "Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında" qanuna əlavə və dəyişikliklər edilməsi haqqında" 2003-cü il 23 dekabr tarixli qanuna əsasən isə, vətəndaşların pozulmuş hüquq və azadlıqlarının bərpası ilə bağlı birbaşa Konstitusiyaya Məhkəməsinə müraciət etməsi hüququnun həyata keçirilməsi mexanizmləri müəyyən edilmişdir.

Məhkəmə sisteminin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı tədbirlər barədə son illər ölkə başçısının imzaladığı fərman və sərəncamlar Azərbaycanda insan hüquqlarının müdafiəsinin əsas təminatlarından olan məhkəmələrin nüfuzunu və əhalinin məhkəmələrə olan inamını artırmışdır. Respublikamızda məhkəmələrin fəaliyyətini tənzimləyən qanunvericilik bazasının yeniləşməsi, məhkəmə hakimiyyətinin və hakimlərin müstəqilliyinin artmasını təmin edən demokratik hüquqi təsisatların formalaşdırılması və bu sahədə digər çoxsaylı mütərəqqi

islahatların həyata keçirilməsi həm cəmiyyət, həm də nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən yüksək qiymətləndirilir. Qürur hissi ilə qeyd etmək olar ki, artıq Azərbaycan Respublikasında inkişaf etmiş dövlətlərə məxsus olan xüsusiyyətlərə malik, Azərbaycan xalqının dövlətçilik məqsədlərinə və milli-mənəvi dəyərlərinə uyğun, müsbət cəhətləri ilə fərqlənən, demokratik inkişafa və beynəlxalq hüquqi məkana inteqrasiya prosesinə şərait yaradan hüquq və qanunvericilik sistemləri qurulmuşdur. Və onların müasir tələblərə müvafiq olaraq daha da təkmilləşdirilməsi prosesi ölkə Prezidentinin rəhbərliyi altında uğurla davam etdirilir.

Məhkəmə-hüquq islahatlarının uğurla həyata keçirilməsində və hazırkı mərhələyə gəlib çatmasında məhkəmə hakimiyyətinin müstəqil özünüidarə orqanı olan Məhkəmə Hüquq Şurasının rolu böyükdür. Məlum olduğu kimi, "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununa və Məhkəmə Hüquq Şurasının 11 aprel 2000-ci il tarixli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında hakimliyə namizədlərin seçilməsi Qaydaları"na müvafiq olaraq 2005-ci ildən ölkədə vakant hakim vəzifəsinə hakim olmayan namizədlərin seçilməsi prosesi Avropanın bir çox demokratik dövlətlərində olduğu kimi, mürəkkəb və çoxmərhələli imtahanlardan ibarət seçim prosedurları vasitəsilə həyata keçirilir. Son 5 il ərzində Məhkəmə Hüquq Şurası tərəfindən formalaşdırılan Hakimlərin Seçki Komitəsi tərəfindən tam obyektiv və şəffaf şəraitdə həyata keçirilən test üsulu ilə yazılı imtahan və şifahi müsahibələrdə uğur qazanmış 235 nəfər hüquqşünas yüksək hakim adına layiq bilinmişdir. Demək olar ki, hazırda hakim korpusunun yarısı qeyd edilən prosedurlar nəticəsində hakim vəzifəsinə təyin olunmuş şəxslərdən ibarətdir. Qeyd edilən prosedurlar nəticəsində seçilmiş və hakim vəzifəsinə yeni təyin edilmiş hakimlər kimi üzərimizə düşən vəzifə bizə göstərilən bu yüksək etimadı doğrultmaqdır.

Azərbaycan Prezidentinin 2010-cu il 15 iyul tarixli "Azərbaycan Respublikasının məhkəmə sisteminin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bəzi tədbirlər və "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" və "Məhkəmə-Hüquq Şurası haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikasının 2010-cu il 22 iyun tarixli 1043-IIIQD nömrəli Qanununun tətbiq edilməsi haqqında" fərmanı əsasında bir sıra yeni məhkəmələrin təşkil olunması da xüsusi vurğulanmalıdır. Belə ki, fərmanla Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Azərbaycan Respublikasının Məhkəməsi əsasında Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsi, habelə Lənkəran, Gəncə, Şəki ağır cinayətlər məhkəmələri yaradılmışdır.

Fərmanın 1.5-ci bəndinə görə isə, 1 sayılı Bakı Yerli İqtisad Məhkəməsi əsasında 1 sayılı Bakı İnzibati-İqtisadi Məhkəməsi; 2 sayılı Bakı Yerli İqtisad Məhkəməsi əsasında 2 sayılı Bakı İnzibati-İqtisadi Məhkəməsi; Gəncə Yerli İqtisad Məhkəməsi əsasında Gəncə İnzibati-İqtisadi Məhkəməsi; Sumqayıt Yerli İqtisad Məhkəməsi əsasında Sumqayıt İnzibati-İqtisadi Məhkəməsi; Şəki Yerli İqtisad Məhkəməsi əsasında Şəki İnzibati-İqtisadi Məhkəməsi, Şirvan Yerli İqtisad Məhkəməsi əsasında Şirvan İnzibati-İqtisadi Məhkəməsi yaradılmışdır.

2011-ci ilin yanvar ayının 1-dən respublikada yeni yaradılmış ixtisaslaşmış inzibati-iqtisadi məhkəmələrin fəaliyyətə başlaması ilə Azərbaycan Respublikasının məhkəmə sistemi yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoyacaqdır. Konstitusiyada təsbit edilmiş hüquqi dövlət prinsiplərinə uyğun yeni inzibati hüquq modelinin tətbiqi dövlət-vətəndaş münasibətlərinin yeni müstəviyə - qarşılıqlı əməkdaşlıq müstəvisinə gətirilməsi istiqamətində atılmış çox mühüm addımdır. Ümidvarıq ki, inzibati-iqtisadi məhkəmələrin fəaliyyətə başlaması ilə inzibati orqanların fəaliyyəti zamanı yol verilmiş qanun pozuntuları nəticəsində vətəndaşların pozulmuş hüquqlarının müdafiəsinin milli məhkəmələr vasitəsilə daha səmərəli şəkildə həyata keçirilməsi Azərbaycan Respublikasında qanunun aliliyi prinsipini daha da möhkəmləndirəcək və Azərbaycan vətəndaşları tərəfindən Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə ünvanlanmış müraciətlərin sayı xeyli azalacaqdır.

Məhkəmə Hüquq Şurası tərəfindən inzibati-iqtisadi məhkəmələrdə inzibati hüquq sahəsində ixtisaslaşmış hakimlərin fəaliyyət göstərməsi istiqamətində həyata keçirilmiş ardıcıl tədbirlər bu sahədə fəaliyyət göstərəcək hakimlərin inzibati hüquq sahəsində nəzəri biliklərinin artırılmasında böyük rol oynamışdır. İnzibati icraat və inzibati məhkəmələrin fəaliyyəti ilə bağlı bu sahədə böyük təcrübəyə malik qardaş Türkiyə Respublikasının təcrübəsindən bəhrələnmək üçün Məhkəmə Hüquq Şurası tərəfindən 80 nəfər hakimliyə namizəd üçün Türkiyə Ədliyyə Akademiyasında 2 həftəlik təlim mərhələsinin təşkil edilməsi, o cümlədən Azərbaycan Ədliyyə

Akademiyasında beynəlxalq və yerli ekspertlərin cəlb olunması ilə inzibati-iqtisadi məhkəmələrin hakimləri üçün təlim-seminarların təşkil edilməsi, hakimliyə namizədlərin və hakimlərin müxtəlif konfrans və tədbirlərdə iştirakının təmin edilməsi belə tədbirlərə misal ola bilər. Avropa dövlətlərinin təcrübəsi göstərir ki, bu sahədə ixtisaslaşma, bir qayda olaraq, inzibati məhkəmə müdafiəsinin daha da səmərəli olmasına xidmət edir.

Məhkəmə hüquq sistemində həyata keçirilən bütün bu islahatlar gələcəkdə öz müsbət bəhrəsini verərək ölkədə insan hüquq və azadlıqlarının daha geniş təmin olunmasına, demokratiyanın inkişafına, cəmiyyətin və dövlətin tərəqqisinə xidmət edəcəkdir.

**Vüsalə BAXIŞOVA,
Elçin MƏMMƏDOV,
Fəqan ƏHMƏDOV,
1 sayılı Bakı İnzibati-İqtisadi Məhkəməsinin hakimləri**

Azərbaycan qəzeti 21.12.2010